

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

3. ΘΕΜΕΛΙΩΤΕΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Οι κοινωνικές επιστήμες έχουν πολλές διαστάσεις, που σχετίζονται με την οργάνωση της κοινωνίας, τους κοινωνικούς θεσμούς, τους οικονομικούς θεσμούς κλπ.

Σ' αυτή την ενότητα θα δούμε **αντιπροσωπευτικές θεωρίες** που αφορούν βασικές κατευθύνσεις της έρευνας των κοινωνικών επιστημών, όπως η Πολιτική, η Οικονομία, η Κοινωνιολογία, η Ψυχολογία, η Ανθρωπολογία.

Μέσα απ' αυτή την ενότητα θα μάθουμε:

- τα κύρια ερωτήματα που καθόρισαν την έρευνα της Κοινωνικής Επιστήμης
- τα βασικά σημεία των θεωριών της Κοινωνικής Επιστήμης
- το ιστορικό πλαίσιο των κοινωνικών θεωριών
- να ξεχωρίζουμε τα αντικείμενα κάθε κοινωνικής επιστήμης

3.1. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Η Πολιτική Επιστήμη εξετάζει τη συμπεριφορά του ατόμου ως πολίτη, συνδεδεμένη με τους νόμους της πολιτείας και το πολιτικό καθεστώς που επικρατεί.

Σύμφωνα με αυτή, οι αρετές της κοινωνικής ζωής, όπως η ειρήνη, η συνεργασία, οι ελευθερίες των πολιτών εξαρτώνται από το είδος της εξουσίας και τη μορφή του πολιτικού συστήματος.

- Από τον 16^ο αιώνα αρχίζει και εμφανίζεται το σύγχρονο κράτος στην Ευρώπη.
- Η Πολιτική Επιστήμη καλείται να συμβάλλει στον εξορθολογισμό του κράτους και τον επαναπροσδιορισμό των ορίων εξουσίας του
- Από τον 16^ο αιώνα και τη Γαλλική Επανάσταση έως τον 20^ο αιώνα η Πολιτική Επιστήμη υποχρεώνεται να αναδιομορφώνει συνεχώς τις θέσεις της.

3.1. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ (συνέχεια)

Οι Χομπς, Λοκ, Ρουσώ, Μαρξ, θεωρούνται οι θεμελιωτές της Πολιτικής Επιστήμης.

- Οι 3 πρώτοι εντάσσονται στη σχολή του Φυσικού Δικαίου, δεχόμενοι ότι το κράτος είναι αποτέλεσμα μιας σύμβασης που συνάπτουν τα άτομα προκειμένου να υπηρετηθούν τα συμφέροντα τους
- Ο **Χόμπς** παρουσιάζει για πρώτη φορά μια πλήρη θεωρία του κράτους και αιτιολογεί την αναγκαιότητα του.
- Ο **Λοκ** υποστηρίζει ότι αυτό το κράτος πρέπει να έχει αντιπροσωπευτική μορφή
- Ο **Ρουσώ** δίνει έμφαση στην ισότητα & ελευθερία των πολιτών
- Ο **Μαρξ** ασκεί κριτική στην ιδέα του Κοινωνικού Συμβολαίου και διατυπώνει μια θεωρία για την αλλαγή του.

3.1.1. Τόμας Χομπς:

Η θεμελίωση του απολυταρχικού κράτους

Άγγλος φιλόσοφος (1588-1679) με σημαντικότερο έργο του το «*Λεβιάθαν*». Έζησε τον εμφύλιο πόλεμο της Αγγλίας, αλλά και τους αχαλίνωτους εγωισμούς της Βρετανικής Αριστοκρατίας & της ελεύθερης αγοράς.

- Σε αντίθεση με τον Αριστοτέλη που θεωρούσε τον άνθρωπο ως εκ φύσεως κοινωνικό όν, ο Χομπς αντιμετώπιζε τους ανθρώπους ως άτομα μοναχικά και εχθρικά μεταξύ τους.
- Σε μια φυσική κατάσταση όπου επικρατεί «ο πόλεμος όλων εναντίον όλων» ευνοείται το ένστικτο της αυτοσυντήρησης και η επιθυμία για απόκτηση μεγαλύτερης δύναμης
- Επειδή η φυσική ζωή γίνεται αβίωτη και οδηγεί στον θάνατο, τα άτομα έρχονται σε συνεννόηση μεταξύ τους και συμβιβάζονται:
  - συνάπτουν **αμοιβαίες συμφωνίες** για την τήρηση της ειρήνης
  - συνάπτουν **σύμφωνο υπακοής με τον ανώτατο άρχοντα**, του οποίου η εξουσία είναι απόλυτη και εγγυάται την αμεροληψία της δικαιοσύνης, τη δίκαιη φορολογία, την κατοχύρωση της ατομικής ιδιοκτησίας, την εκπαίδευση των πολιτών και την εξασφάλιση μιας άνετης ζωής
  - σ' αυτόν τον ιδεατό τύπο κράτους (**κράτος Λεβιάθαν**) τα εγωιστικά πάθη του ανθρώπου της φυσικής κατάστασης μπορούν να εκλογικευτούν με τη ρύθμιση των θεσμών του κράτους.

3.1.2. Ο Τζων Λοκ & η φιλελευθεροποίηση του κράτους

Έζησε και αυτός τον 17^ο αιώνα στην Αγγλία, ενεπλάκη στις πολιτικές κινήσεις της εποχής του και αυτοεξορίστηκε για 6 χρόνια.

Εκφράζει την άνοδο της φιλελεύθερης αστικής τάξης στην πολιτική και διατυπώνει τη θεωρία της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας.

- Στις «Δύο Πραγματείες περί Διακυβερνήσεως» περιγράφει την φυσική κατάσταση ως μια κατάσταση ελευθερίας & ισότητας, αλλά και ειρηνικής αλληλεγγύης ανάμεσα στους ανθρώπους.
- Με το **Συμβόλαιο συνένωσης** που συνάπτουν μεταξύ τους οι άνθρωποι, αναλαμβάνουν την υποχρέωση να υποτάσσονται στην πλειοψηφία η οποία έχει το δικαίωμα να επαναστατεί.
- Κύριος σκοπός της συνένωσης των ανθρώπων σε κράτη, και υπαγωγής τους σε κυβερνήσεις, είναι η προστασία της ιδιοκτησίας.
- Βασικές αρχές του σύγχρονου φιλελεύθερου πολιτεύματος, κατά τον Λοκ είναι: *τα ατομικά δικαιώματα, η νομιμότητα της κυβέρνησης που θεμελιώνεται στη συναίνεση, το δικαίωμα αντίστασης σε μια άδικη κυβέρνηση και ο χωρισμός Εκκλησίας και Κράτους*

3.1.3. Ζαν Ζακ Ρουσσώ:

Οι όροι ενός δημοκρατικού κράτους

Ο πιο γνωστός στοχαστής του 18^{ου} αιώνα, τονίζοντας ότι «**ο άνθρωπος είναι ελευθερία**, που έχει δηλ. τη δύναμη ν' αυτονομοθετείται, και να υπακούει στους νόμους που έθεσε ο ίδιος».

- Επιστρέφει στην αρχαιοελληνική έννοια της ελευθερίας, σύμφωνα με την οποία «ο πολίτης ενδιαφέρεται πρώτα για το καλό της πόλης και κατόπιν για το ατομικό του συμφέρον»
- Αποδέχεται τη «φυσική κατάσταση» του ανθρώπου, όπως την έβλεπε ο Χομπς, όπως και την άποψη του Λοκ περί «αντίστασης απέναντι σε μια άδικη κυβέρνηση», αλλά προχωράει ένα βήμα παρά πάνω:
  - Βασική έννοια του **Κοινωνικού Συμβολαίου** του Ρουσσώ, είναι η γενική θέληση, δηλ. η εκχώρηση όλων των φυσικών δικαιωμάτων στο σύνολο της κοινότητας. Αυτό σημαίνει ότι όλοι οι άνθρωποι αποδέχονται κοινές αξίες και κοινούς κανόνες.
  - Οι αρχές του Κοινωνικού Συμβολαίου έγιναν το ευαγγέλιο της Γαλλικής Επανάστασης και ενσωματώθηκαν στις διακηρύξεις της.

3.1.4. Καρλ Μαρξ:

Η θεωρία των παραγωγικών δυνάμεων & κριτική του κράτους

Ο Μαρξ θέτει το πρόβλημα του «πως μια θεωρία μπορεί να εφαρμοστεί στη πράξη και να συντελέσει στη μεταμόρφωση της κοινωνίας».

- Διακρίνει την κοινωνία :
  - ανάλογα με το είδος των παραγωγικών δυνάμεων που αναπτύσσονται σε
    - πρωτόγονη
    - αγροτική
    - βιομηχανική κλπ.
  - ανάλογα από το αν υφίστανται οι εργαζόμενοι εκμετάλλευση ή όχι.
- Ο Μαρξ αποδίδει μεγάλη αξία στην **εργατική τάξη**, θεωρώντας ότι καταπιέζεται από την καπιταλιστική τάξη, και σ' αυτή την εκμετάλλευση οφείλεται το κέρδος και η εξουσία της.
- Ο Μαρξ χρησιμοποιεί τον όρο «ταξική συνείδηση» την οποία αποκτούν οι εργάτες, δείχνοντας αλληλεγγύη μεταξύ τους και έχοντας επίγνωση των κοινών τους προβλημάτων που μπορεί να οδηγήσει στην κοινωνική αλλαγή.

3.1.4. Καρλ Μαρξ:

Η θεωρία των παραγωγικών δυνάμεων & κριτική του κράτους (συνέχεια)

- Ο Μαρξ δεν αποδέχεται την υπόθεση του Φυσικού Δικαίου σύμφωνα με την οποία τα μεμονωμένα άτομα με την θέληση τους συναινούν για να συσταθεί ο θεσμός του κράτους.
- Αντίθετα υποστηρίζει ότι «στη καπιταλιστική κοινωνία οι πολιτικές λειτουργίες δεν ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες, αλλά επιβάλλονται σ' αυτές».
- Το πολιτικό κράτος αντανakλά την ταξική δομή και τη κυριαρχία της τάξης που κυβερνά, ενώ οι κατώτερες τάξεις αντιδρούν στη κυρίαρχη τάξη
- Μέσα από την αστάθεια που υπάρχει στο καπιταλιστικό κράτος, η αστική δημοκρατία οδηγείται σε αλλαγές, που μπορεί να οδηγήσει είτε σε επιστροφή της μοναρχίας (βλ. *Ναπολέων Γ'*), είτε σε επαναστάσεις της εργατικής τάξης.

Σημαντική επίδραση στη σκέψη του άσκησε ο Χέγκελ, συνεργάζεται με τον Ένγκελς κατά την αυτοεξορία του στο Παρίσι, ενώ σημαντικότερο έργο του ήταν το «**Κεφάλαιο**»

3.2.2. Ο Ρικάρντο και οι αρχές της κλασικής Πολιτικής Οικονομίας

Ολλανδοεβραίος που έζησε στην Αγγλία, όπου δούλεψε ως χρηματιστής, ενώ ήταν και μέλος του Κοινοβουλίου.

Βασικά του έργα:

- «Αρχές Πολιτικής Οικονομίας»
- «Φορολογία»

α) Η βασική του θεωρία αφορούσε τον **προσδιορισμό της αξίας των αγαθών**. Σύμφωνα με αυτήν:

– Οι τιμές καθορίζονται με βάση την εργασία που χρησιμοποιείται στην παραγωγή

– Διακρίνει την εργασία σε:

→ • εκείνη που απαιτείται για την παραγωγή ενός προϊόντος

→ • « « χρειάζεται « « πάγιου κεφαλαίου (μηχανήματα, κτίρια, εξοπλισμός)

3.2.2. Ο Ρικάρντο και οι αρχές της κλασσικής Πολιτικής Οικονομίας (συνέχεια)

β) Χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα το σιτάρι-γεωργική παραγωγή για την εξέλιξη της οικονομίας κάνει τις εξής διαπιστώσεις:

- όσο αυξάνεται ο πληθυσμός, η καλλιέργεια επεκτείνεται σε λιγότερο γόνιμα εδάφη
- έτσι η τιμή του σιταριού ανεβαίνει, ενώ οι ιδιοκτήτες εύφορης γης ζητούν υψηλότερο ενοίκιο και μειώνεται το κέρδος του επιχειρηματία
- Συνέπεια: επιβραδύνεται ο ρυθμός συσσώρευσης κεφαλαίου, ενώ οι μισθοί παραμένουν στο ελάχιστο όριο διαβίωσης
- Η φθίνουσα απόδοση της γης μπορεί ν' αναβληθεί με εισαγωγή νέων τεχνολογιών
- ενώ θεωρεί ότι η υποκατάσταση ανθρώπινης εργασίας από τις μηχανές συμφέρει τον καπιταλιστή, όχι όμως και την τάξη των εργατών

γ) Νόμος συγκριτικού πλεονεκτήματος

Έχουμε 2 χώρες που παράγουν δύο αγαθά. Αυτές αναπτύσσουν εμπορικές σχέσεις μεταξύ τους, εφόσον έχουν διαφορές στο κόστος παραγωγής των 2 προϊόντων:

	<u>Παραγωγή με χαμηλότερο κόστος</u>	<u>Εξειδίκευση</u>	<u>Αποτέλεσμα</u>
Χώρα Α:	→ Κρασί	→ παραγωγή κρασιού	Αμοιβαία επωφελείς συναλλαγές για τις 2 χώρες
« Β:	→ Ρούχα	→ παραγωγή ρούχων	

Με την ιδέα αυτή ο Ρικάρντο υποστηρίζει την ελευθερία του εμπορίου, και αντιτάσσεται στη δασμολόγηση των εισαγόμενων προϊόντων για τη προστασία των εθνικών προϊόντων

3.2.4. Τζων Κέυνς: Η πολιτική του κράτους στη μεγάλη κρίση

- Οκτώβρης 1929: Κραχ Χρηματιστηρίου Ν. Υόρκης , ύφεση που εξαπλώθηκε στην Ευρώπη & παράλυση της παγκόσμιας οικονομίας
- Ο Κέυνς εκδηλώνει την αγωνία του και ασκεί έντονη κριτική στις κυβερνήσεις, μέσα από τα έργα του:
  - ✓ Στη «Γενική θεωρία Απασχόλησης, Τόκου και χρήματος» τονίζει ότι είναι απαραίτητη η παρέμβαση της κυβέρνησης στην ελεύθερη οικονομία, παρόλο που ο ίδιος είναι υπέρ μιας καπιταλιστικής κοινωνίας, προσανατολισμένος στο κοινοβουλευτικό σύστημα.
  - ✓ Ασκεί κριτική στην ιδέα αυτορρύθμισης της ελεύθερης αγοράς χάρη στις ιδιωτικές πρωτοβουλίες
  - ✓ Συμφωνεί με τον Μαρξ ότι οι οικονομίες έχουν την τάση να οδηγούνται σε κρίσεις, θεωρεί όμως ότι μπορούν ν' αποφευχθούν με την παρέμβαση ενός ισχυρού κράτους, τόσο για τη ρύθμιση των μισθών και της παραγωγής, όσο και της κατανομής του πλούτου

3.2.4. Τζων Κέυνς: Η πολιτική του κράτους στη μεγάλη κρίση (συνέχεια)

- Ο Κέυνς στη θέση του ατομικού ιδιοκτήτη των μέσων παραγωγής, τοποθετεί τη συμμετοχική ένωση, ανανεώνοντας τον θεσμό της συντεχνίας, που στην Αγγλία δεν έπαψε ποτέ να είναι σημαντικός.
  - με τη λύση αυτή δίνεται έμφαση στο χρήμα και όχι στο υλικό κεφάλαιο, και έτσι τα προβλήματα μετατοπίζονται στο πεδίο της κυκλοφορίας του χρήματος
- Ιδεώδες για τον Κέυνς είναι η πλήρης απασχόληση, θεωρώντας ότι μόνο η αυξημένη ζήτηση μπορεί να οδηγήσει σε αυξημένη απασχόληση
  - προς τούτο θεωρεί σημαντικές τις νέες επενδύσεις που γίνονται από το κράτος με χρηματοδότηση έργων υποδομής (δρόμοι, σχολεία, νοσοκομεία), που δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας
- Τα μέτρα για την ανεργία επιχειρήθηκαν στην Αμερική, όπου το 1933 επί **Ρούζβελτ** με το New Deal, το κράτος παρεμβαίνει ενεργά εφαρμόζοντας μία πολιτική ανόδου των μισθών, ώστε ν' αυξηθεί η κατανάλωση, αναλαμβάνει μεγάλα έργα και διασφαλίζει νέες θέσεις εργασίας.